

ZBROJ VRATISLAVA Z PERNŠTEJNA

Ctirad BENEŠ

Jedním z nejvýznamnějších, ale i nejbohatších panských rodů v Čechách a na Moravě v XVI. století byli páni z Pernštejna. Z naší i zahraniční historické literatury známe řadu studií dotýkajících se tohoto rodu¹⁾ a přinášejících mnohdy cenné poznatky, přispívající k rozšíření obrazu našich národních dějin i kulturní historie.²⁾ Tyto studie se zabývají většinou událostmi politickými, rodovými a ovšem nevynechávají ani otázky ekonomické. Jen málo se dozvídáme o otázkách vztahujících se k vojenství té doby - ve vztahu k předním členům rodu Pernštejnů, a již vůbec nic nenacházíme k problematice jejich zbrani a zbroji. Tuto otázku nelze považovat za okrajovou! Právě na jakosti válečné výstroje a výzbroje lze dobře poznat zámožnost a další osobní i politické vzájemné vztahy členů rodu uvnitř i směrem k panovnickému dvoru.

Syn Jana z Pernštejna, Vratislav, zvaný Nádherný /1530 - 1582/, který nás v této studii bude zajímat nejvíce, nezůstal za svými příbuznými pozadu na poli politickém, ani hospodářském.³⁾ Byl vyslancem českého krále u různých evropských dvorů, především ve Španělsku. V roce 1555 se oženil s Marií Manrique de Lara, horlivou katoličkou, v jejímž pražském společenském salonu se později scházela nejpřednější společnost dvora císaře Rudolfa II.⁴⁾ Vratislav se stal tajným císařským radou a nejvyšším štolbou císařů Ferdinanda I., Maximiliána II. a Rudolfa II. V roce 1567 byl jmenován nejvyšším kancléřem českým. Již v roce 1556 obdržel řád Zlatého rouna.⁵⁾ Vratislav z Pernštejna vedl život skutečně přepychový a proslul jako štědrý podporovatel umění a věd. Do rodinné tovačovské knihovny opatřil v té době

nejlepší literární díla, kupoval vzácné obrazy, přestavoval a opravoval své zámky /je též stavitelem zámku v Litomyšli/, zakládal parky a vodovody. Tim všim zadlužil rodový majetek natolik, že jeho synové museli začít s rozprodejem nejen nemovitostí, ale i kulturních památek. Tímto způsobem se jistě dostaly mimo hranice našich zemí i vzácné zbraně a zbroje, které Vratislav vlastnil. V československých sbírkách, pokud zatím je známo, nedochovalo se v tomto směru nic. Jinak tomu je, jak se zdá, v sousedním Rakousku. O příslušný výzkum nebyl však projevován dostatečný zájem - záporně se stále projevovala ta okolnost, že naši historici devatenáctého století, kdy vzniká /po napoleonských válkách/ nová vědecká disciplína, obecná historie zbraní, se zajímají spíše o doklady k historickým právním českého národa, než o tuto "okrajovou disciplínu". Dalším záporom je ta skutečnost, že u nás nexistovala žádná vlastní panovnická sbírka, a konečně i to, že cenné soubory zbraní v českých a moravských zemích vznikly až v době národní poroby po Bílé hoře a tím nebyly pro naše historiky tak přitažlivé. Je již na čase, aby i soudobí badatelé v oboru umělecké historie a vojenství se začali zabývat i zmíněnou otázkou. Jedním z malých příspěvků k tématu by měla být i tato studie.

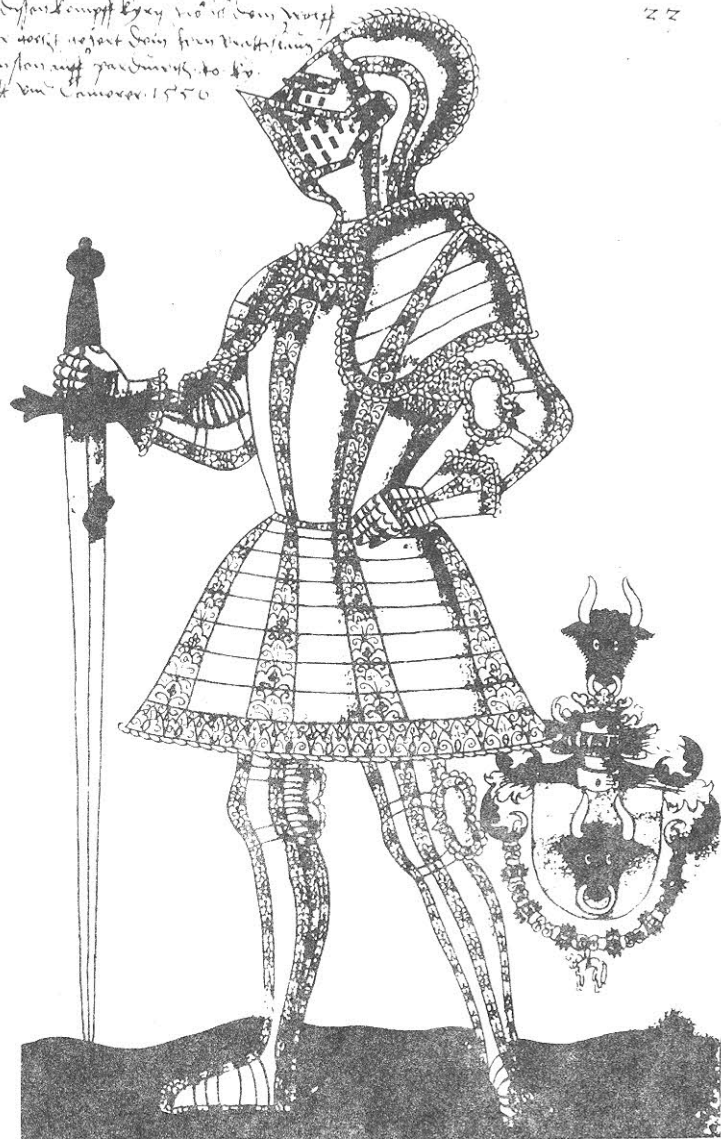
Jak bylo výše řečeno, nemáme u nás - což lze již téměř s jistotou říci, dochované žádné úplné zbroje, či jen jejich části, patřící některému ze členů slavného rodu Pernštejnů. Jen s velkou opatrností bychom mohli tvrdit, že známe podobu zbroje Vojtěcha z Pernštejna, znázorněnou na jeho náhrobku v kostele sv. Bartoloměje v Pardubicích. Nemáme totiž k dispozici archivní prameny, které by objasnily, zda předlohou náhrobku byla vlastní Vojtěchova zbroj, či jen typ zbroje, užívané běžně na začátku dvacátých let XVI. století.⁶⁾

Velmi zajímavý a cenný materiál, v tomto případě poskytující již zcela konkrétní údaje nejen o majiteli /jde o Vratislava z Pernštejna/, ale i o výrobci, bylo možno získat ve sbírce zbraní umělecko-historického muzea ve Vídni, při studiu fotokopíí knihy návrhů výzdoby⁷⁾ plátových zbrojí pro augšpurské platné z let 1548 - 1563. Autorem návrhů je proslulý Jörg Sorg ml., který se sám nazval "malířem a leptačem" zbroje /v dopise švédskému králi Gustavovi z roku 1559/. Pro Vratislava navrhl v roce 1549 zbroj pro klání se zesílenými kusy, a v roce 1556 opět dvě turnajové zbroje - pro péší souboj a pro klání přes ohradu.

obr.1:
Landesbibliothek Stuttgart, sign. cod.milit. 24, kresba b.č.;
1549, Jörg Sorg, návrh zbroje pro Vratislava z Pernštejna
(zbroj pro klání přes ohradu starého typu - "Stechküriss")

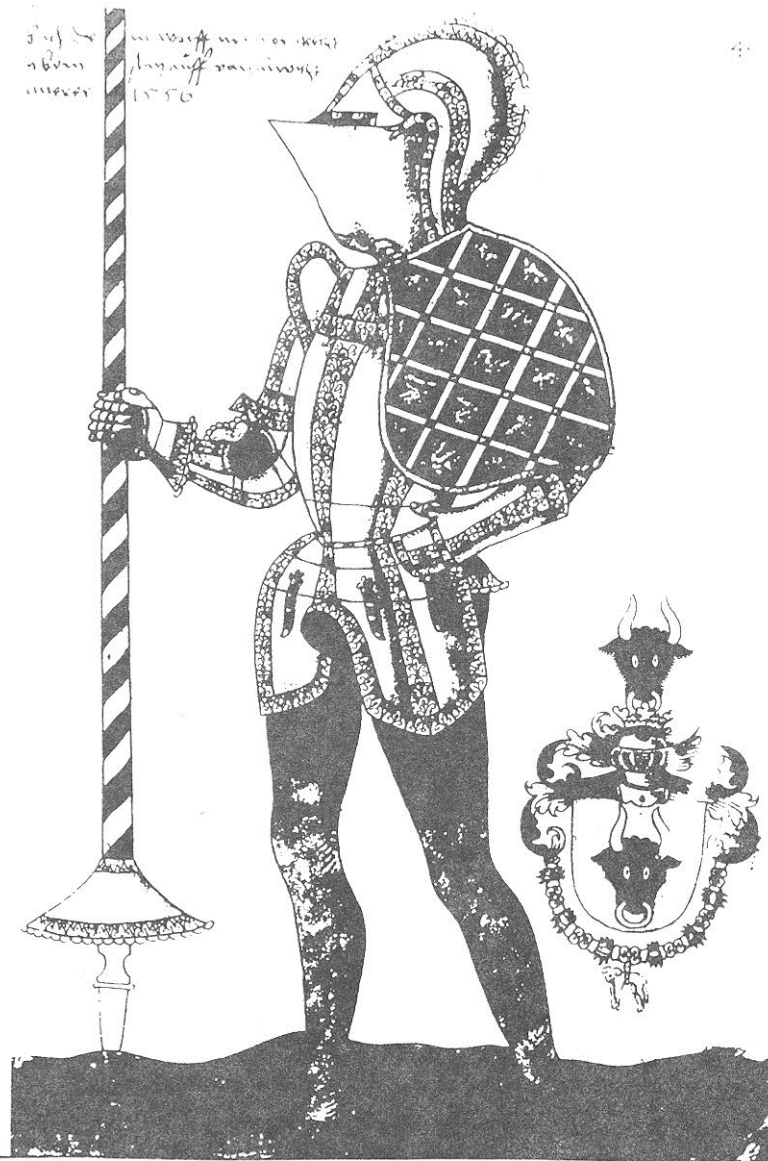
Man...
1556

22

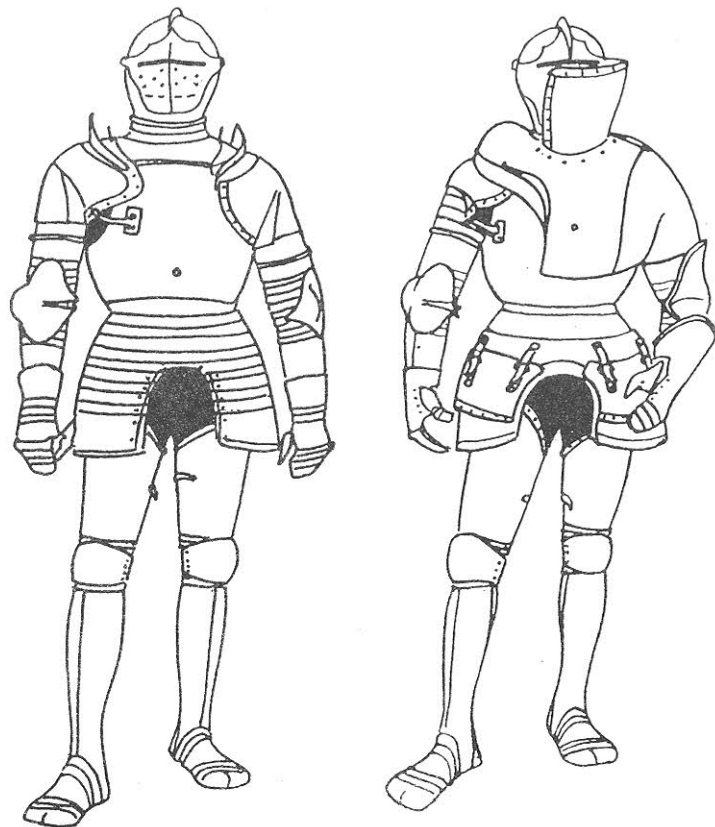
obr.2:
Landesbibliothek Stuttgart, sign. cod.milit. 24, kresba č.33;
1556, Jörg Sorg, návrh zbroje pro Vratislava z Pernštejna
(zbroj pro pěší soubor - "Fusskampf")

Man...
1556

23

obr.3:
Landesbibliothek Stuttgart, sign. cod.milit. 24, kresba č.34;
1556, Jörg Sorg, návrh zbroje pro Vratislava z Pernštejna
(zbroj pro nové velšské klání přes ohradu - "Plankengestech")

obr.4:

Příklad zbroje pro pole a turnaj (volný turnaj s kopím)

Zbroj Andrease v. Sonnenburg, vojevůdce císaře Maximiliána I. (dilo K.Helmschmieda z Augšpurku, kolem r.1510, uloženo v Umělecko-historickém muzeu ve Vídni, č. A 310). Také tato zbroj vznikla, podobně jako Vratislavova (viz obr.č.3) obměnou hlavních částí zbroje pro polní boj. Pozorujeme zde především velký italský štít s podbradím, dále velkou (levou) krycí náloketnici, rukavici (levou) pro turnaj a zesílení stehenních tašek. Nohy jsou kryty plnou plátovou ochranou. Zbroj pana Vratislava sestává z předního plechu pro klání (bez štítu), mřížovaného terče pro klání, stejné (levé) pěstnice a volného podbradí pro klání. Nohy jsou bez ochranného krytí.

Jörg Sorg mladší, snad nejlepší leptač sbrojí v XVI. století, patří mezi několik málo mistrů tohoto řemesla, o kterých jsou nám známy širší podrobnosti z jejich života a díla. Datum jeho narození neznáme, víme pouze o jeho prvním placení daně z roku 1551, jakož i o některých pozdějších úpravách daňové povinnosti. Známe též některé údaje o jeho rodině a původu. Jeho matka je Kateřina Helmschmied, dcera platněře Kolmana z Augšpurku, sestra Desidera Kolmana - Helmschmieda. O činnosti Sorgově jako malíře se dovidáme pouze z jedné zachované zprávy. Dne 28.V.1566 obdržel za několik nákrešů zbrojí pro Maximiliána II.čtyři zlaté /rozumí se tím ovšem návrhy leptů pro zbroj/. Vzhledem k tomu, že v tomto roce obdržel císařskou objednávku ke zhotovení zbroje platněř A. Peffenhauser z Augšpurku, pracující pro rakouský, španělský a saský dvůr, je zcela pravděpodobné, že bylo použito návrhů Sorgových. O činnosti Jörga Sorga ml. víme tedy hlavně ze zmíněné knihy návrhů výzdoby zbrojí, ač v ní základní signatura umělcova chybí. O původci díla nelze však pochybovat, uvědomíme-li si další, velmi zajímavou skutečnost. Mezi autory dopisu, adresovaného švédskému králi Gustavu Vasovi /1523 - 1560/, datovaného dnem 21.VI.1559 je uvedeno Sorgovo jméno. vedle platněřů Wolfa Neumera /tvůrce zbroje Vratislavovy/, Eberharda Wirttenbergera a leštiče zbrojí Hanse Dornhoffera.⁸⁾ Spolupráce Sorgova s platněřem Neumerem je tedy, vedle nápisu u návrhu na Vratislavovu zbroj, dokázána i takto.

Dále bude zajímavé porovnat tři kresby Sorgovy knihy návrhů a pokusit se vysvětlit i vznik jednotlivých zbrojí. Zmíněná kniha (mohli bychom říci "vzorkovnice" návrhů) není úplná, jde o fragment obsáhlejšího kodexu souboru barevných návrhů jednotlivých zbrojí, z nichž většina je opatřena podpisem J.Sorga. Uvádí se rok vzniku návrhu, jméno platněře a majitele zbroje. Platněři uvádění Sorgem jsou obyvatelé Augšburku, nejpřednější mistři platněřského řemesla nejen ve městě, ale i podle našich dnešních znalostí nejlepší tohoto druhu v Evropě. Jsou to především Desiderius Helmschmied a Matthäus Frauenpreis. Jak uvádí A.Reitzenstein ve své práci,¹⁰⁾ dochovala se ve světových sbírkách pouze jediná úplná zbroj, jejíž předloha je součástí Sorgových návrhů. Jedná se o turnajovou zbroj pro pěší soubor /sbírka vídeňská, č. B-73/, zhotovenou platněřem Frauenpreisem pro arcivévodu Maximiliána II. /od roku 1549 krále českého a císaře od r. 1564/ v roce 1550. Dále se dochovalo jen několik částí zbrojí, roztroušené uložených. Jmenujme kupř. uzavřenou přílbu /č.723/ ze sbírky Paulhac v Paříži.

To, že arcivévoda si objednal zbroj právě u augšpurských mistrů, dokazuje jejich uměleckou výši a řemeslnickou dovednost. Ti potom také tvrdí /v roce 1562/, že "všechny národy pokládají jejich zbroj za nejlepší". Mezi tyto mistry, jejichž výrobky byly skutečně velmi kvalitní a ovšem i velmi drahé, patří i Wolf Neumer, druhý tvůrce zbrojí Vratislavových.

Dále si povšimneme konstrukčních typů navrhovaných zbrojí a jejich výzdoby. K tomu je třeba dále krátce vysvětlit rozlišení bojových her.

Slovo turnaj vzniklo v XII. století ve Francii, kde byl takto označen boj v zástupech. Dnes si obvykle pod tímto slovem představujeme souboj dvou jezdců na koních, kteří se snaží jeden druhého vyhodit dřevcem ze sedla. Ve skutečnosti má tento pojem mnohem širší platnost. Ještě v polovině XIV. století je užívána stejná zbroj jako v boji a zápolí se na otevřené dráze. Až teprve po roce 1350 dochází k rozlišení obou typů. Po roce 1510 začínají platněji vyrábět ve větší míře taková odění, která bylo možno použít v polním boji, ale i při turnaji. Na běžnou polní zbroj bylo možno přišroubovat určité části /nebo je vyměnit/ a tak se dalo docílit několika použitelných forem. Vznikají tak zvané soupravy sloužící v poli, těžké i lehké jízdy, pěšímu boji a všem druhům turnajů či soubojů. Všechny tři zbroje Vratislavovy, jejichž nákresy jsou nám k dispozici, byly určeny pro turnaje, a to dvě pro klání a jedna pro pěší souboj.¹¹⁾

Nákres zbroje, navržené v roce 1549 J. Sorgem pro Vratislava z Pernštejna a vytvořené platněm Frauenpreisem, představuje starší typ jezdecké zbroje s plnými nástehenkami, uzavřenou přilbou typu burgundky a s doplňky - zesilujícími kusy. Jde tedy o zbroj pro klání přes ohradu staršího typu /něm. Stechküriss/. Nákres je uveden vlastnoručním popisem Sorgovým: "Item disen stech kiris hab ich dem matheus frawen breiss gheez gehert dem hern vrattila von brusth stain zu helffen stain 1549." Dalo by se přeložit asi takto: "Tuto zbroj pro klání jsem leptal Matouši Frauenbreisovi, náleží panu V. z Pernštejna na Helfštýně, 1549." Úplně stejný návrh - do nejmenších podrobností, označený Sorgem číslem 50, byl určen pro dalšího augšpurského platnáře Desidera Helmschmieda. Pochází z roku 1548.¹²⁾

Střed kresby /návrh pro Vratislava/ tvoří konstrukční typ jezdecké zbroje druhé čtvrtiny XVI. století. Pro charakter doby svědčí i pohyblivost postavy, ve zbroj oděné /stejně jsou kresleny i další návrhy/: levá ruka v bok, pravá ruka drží velitelskou hůl, opřenou o slabiny. Levá noha vytočena ven a spočívající vzadu, pravá mírně vykročena. Zbroj uvedeného období

měla být jemná, štíhlá a dobře zdobená, zcela v duchu tehdejšího manýrismu.¹³⁾ Přední plech zbroje je mírně zaoblen, stehenní tašky okrouhlé, vícekrát překryté. Zbroj paží i nohou běžná v té době, nákolennice a nálokennice opatřeny malými mušlemi, nástehenky hladké, se zesílením /nastavením/. Rukavice mají špičaté chlopně. Pravý nárameník je opatřen puklicí, levý nárameník je hladký, s vysokým ochranným okajem. Uzavřená přilba má spodní část hledí špičaté vyčnívající kupředu - též podle vkusu doby. Vedle zbroje jsou namalovány přídavné a výměnné části pro turnaj a pole. Je to temenní zesílení, volné podbradí, turnajová rukavice, volné podbradí pro klání a čelní plát koně. V pravém horním rohu je umístěn znak pánů z Pernštejna.¹⁴⁾ Výzdobu zbroje tvoří, jak již bylo řečeno, ornamentální prozlaceň lept, naznačený na kresbě žlutou barvou. Ostatní, lesklé plochy všech částí odění jsou stínovány modrou barvou, vystihující dobře leštěnou ocel.

V roce 1556 navrhuje Jörg Sorg pro Vratislava z Pernštejna další zbroj - nyní se jedná o typ, určený pro nové velšské klání přes ohradu. Ten byl vlastně znám již v době, kdy vzniká první popsána zbroj, navržená Sorgem v roce 1549. V roce 1547 dodal totiž platněř J. Seusenhofer arcivévodovi Ferdinandovi I. Tirolskému zbroj, jak sám uvádí ve svých účtech, zhotovenou podle "nového tvaru". Typickou byla u ní nová přilba pro klání se zesílením levé části podbradí /uzavřená přilba se však také užívala/ a pak hlavně tarče /štit/ pro klání, přišroubovaná na levém rameni a opatřená mřížováním, zabraňujícím skouznutí dřevce. Další důležitou součástí nové konstrukce je přední plech pro klání, typický svým laločnatým výběžkem směřujícím vzhůru na pravou podpažební dutinu. Ke zbroji náležela dále řada doplňujících a zesilujících částí, z nichž na návrhu Sorgově vidíme pouze některé. Na postavě opět zcela stejně situované, jako v návrhu z roku 1549, jsou především nápadné tarče s mřížováním, přední plech pro klání s laločnatým výběžkem a přilba se zesílením levé části podbradí. Levá ruka je chráněna pěstnicí. Ostatní části zbroje odpovídají konstrukčně výchozímu typu - jezdecké zbroji. Pravá ruka, chráněná rukavicí, drží dřevce s velkým dřevcovým štítkem. Zcela chybí ochrana nohou. Důvodem může být i zvyk v Německu a Itálii, nastupující v průběhu 2. čtvrtiny XVI. století - odkládat ochranu nohou. Výzdobu zbroje tvoří opět ornamentální zlacený lept, vedený středem a po okraji ploch. V pravém dolním rohu obrázku je umístěn stejný perňštejnský znak jako u zbroje z roku 1549, doplněný však znázorněním řádu

Zlatého rouna /řád, jak již bylo řečeno, obdržel Vratislav v roce 1556/.

Také tento nákras /č.34 podle značení J. Sorga/ je uveden vlastnoručním nápisem umělce, stejným jako na kresbě z roku 1549, až na rozdíl v osobě platněře. Tentokrát jím je Wolf Neumer. Platněří Neumerovi byl určen i další návrh Sorgův pro Vratislava z Pernštejna, označený číslem 33. Nápis umělcův označuje zde Vratislava jako pána na Pardubicích /podobně i na čísle 34/: "Item disen kampff kyris hab ich dem Wolff Naymer geezt gehert dem herrn Vrattislaus von bernstan auff Pa:duwitz. Ro.ky.ratt und Camerer 1556". Opět volně přeloženo: "Tuto zbroj pro pěší soubor jsem leptal W. Naymerovi, náleží panu Vratislavovi z Pernštejna na Pardubicích, císařskému radovi a komořímu 1556". Kresba je doplněna erbem Pernštejnů se zlatým rounem. Zbroj zde navržená byla určena pro pěší soubor /něm. Fusskampff/. Zde musíme rozeznávat pěší soubor a turnaj. Zbroje pro pěší bojové hry byly zcela jinak sestaveny, než ty, které byly určeny pro jezdecké souboje. Původně náboženský smysl boje dvou protivníků, kdy poražený ztratil i život, změnil se postupně v pouhou hru, dalo by se říci sportovní utkání. Ale musely být přizpůsobeny i zbraně. Dlouhá kopí a dřevce jízdy jsou nahrazovány palicemi, bojovými kladivy, dýkami, halapartnami a ovšem i mečem. Pěší boj /zápolení dvou protivníků/ byl postupně v XVI. století nahrazen pěším turnajem - zápolením většího počtu bojovníků najednou, oddělených od sebe plůtkem. Rozdílná byla i konstrukce zbrojí pro oba druhy her.

Zbroj pro pěší turnaj sestává z uzavřené límcové přilby, límce, souměrných nárameníků úplných bez ochranných okrajů, předního a zadního plechu, předního šorce se stehenními taškami /ty bylo možno odložit/ a úplné ochrany paží /u pravé paže bylo možno vyměnit nárameník úplný za konstrukci bez křídla/. Ochrana nohou chybí.

Zbroj pro pěší soubor je typická svou plátovou suknicí, která nahrazuje šorc a stehenní tašky turnajové zbroje. Přilba je stejná - může však být použita zvláštní přilba, nebo burgundka s volným podbradím. Dále je užitá úplná ochrana nohou a paží, kde souměrné nárameníky úplné s ochrannými okraji jsou zesilovány úplnými krycími nárameníky. Tak je sestavena i zbroj v Sorgově knize návrhů, označená č. 33. Tvoří jí přední a zadní plech, plátová suknice, límcová přilba a úplná ochrana nohou a paží. Pravá paže má nárameník bez ochranného okraje, levý nárameník je zesílený krycím, opatřeným vysokým ochranným okrajem. Výzdoba hlazeného kovu je stejná jako u pře-

dešlých návrhů - ornamentální, zlacený lept, vedený v pružích na okrajích konstrukčních dílů, i jejich středem. Tento způsob okrášlení studené plochy kovu není náhodným pouze jen pro zbroje Vratislavovy. Na tomto místě bude dobře upozornit na některé problémy, které souvisí nejen s konstrukcí, ale i s výzdobou zbraní a zbrojí.

Dějiny zbroje nestanoví žádné jednoduché následování časové ostře ohraničených period a není stanovena žádná vývojová řada v menších časových úsecích. Opačné tvrzení by nutně zapíralo tvůrčí síly v uměleckém tvůrčím pochodu. Zbraň, právě tak jako kostým, netvoří pomocný prostředek pro uměleckého badatele, který by podle jejich tvarů stanovil časový vznik uměleckého díla /kupř. obrazu/, na kterém se její znázornění objeví. Zbraň stojí rovnoprávně vedle ostatních druhů a odrůd uměleckého vyjádření. Podřizuje se tedy všem proudům, které umění a umělecké řemeslo ovládají. Mění svoji podobu a svůj výraz během doby a díky osobnostem předních umělců, kteří určitý směr přijali zvenčí, nebo se k němu vypracovali.

V období, ve kterém vznikají popisované zbroje Vratislavovy, působí na poli tvorby ochranné zbroje /zhruba od roku 1540/ klasicistický směr,¹⁵⁾ zastávaný hlavně Colomanem Kolmanem¹⁶⁾ a jeho synem Desideriem, který pak přechází v chladný a elegantní manýrismus.¹⁷⁾ Zbroj patnáctého století a klasicistického období se vztahuje na svého nositele - obsahem tohoto vztahu je účel - ochrana těla. Ale zbroje manýristické chtějí zdůraznit krásu uměleckého výtvaru a nejsou už subjektem, ale objektem. A tak se též vedle tvaru mění i výzdoba. Nová zbroj /příkladem pro ni jsou i soupravy Vratislavovy/ je odvozena od vnitřně příbuzné žlábkované zbroje klasicistické doby, na jejíž tělesný pocit a ozdobné působení chce navázat. Ve výzdobě ploch nastupují leptané, zlacené svazky - pruhy, rozkládající plochu a tím jí i oživující. Dochází také k obkružování kloubů a jemně vypuklých ploch. Podobné jsou zkrášleny i okraje konstrukčních částí. To vše odpovídá prýmkům španělského kostýmního kroje, který byl v té době běžný na německých dvorech. Tento druh zbroje bývá pak často označován jako zbroj "španělská". Tak jí kupř. uvádí ve svém díle Laking /sv. 3, str. 302/, což však je nesprávné.

Z popisu uvedených návrhů Sorgových a ze jmen platněřů jasně tedy vyplývá, že Vratislav z Pernštejna se obrátil na mistry nejzvučnějších jmen, snad nejlepší tehdy v Evropě. To potvrzuje okruh jejich zákazníků, v jejichž čele stojí sám císař Maxmilián II. Stejný okruh zájemců potvrzuje i tak zvaný Thunský skicář, což je v podstatě opět kniha návrhů /ve tvaru

kodexu/, zahrnující na 38 listech nákresy dílů zbrojí, určených pro císaře Maxmiliána I., Karla V. a jeho bratra Ferdinanda I.¹⁸⁾ Tato kniha, pocházející s největší pravděpodobností z majetku platněřů Helmschmieda a Frauenpreise, uložená kdysi v knihovně Thun-Hohensteinů v Děčíně, byla v roce 1924 zapůjčena do Mnichova k přefotografování. Po II. světové válce je však originál ztracen, fotokopie se dochovaly.

Význam Augsburku, jako vrcholného střediska evropského platněřského umění v XVI. století je nepopíratelný. V Evropě se zbrojní střediska brzo koncentrovala do těch míst, která rozvoji tohoto druhu řemesla byla příznivá nejen svou polohou vhodnou pro obchod, ale i technickým zázemím. Jednalo se kupř. o blízkost rudných středisek, či rychlých vodních toků, umožňující zřízení hamrů a dalších dílen, nutných pro zpracování a obrábění plátových zbrojí. Hlavním střediskem této výroby se stal v Evropě již ve XIII. století severoitalský Milán. Itálie, jako kolébka plátových zbrojí, si pak dlouho svoje prvenství udržela. Brzo však přichází německá konkurence - Norimberk. Následuje Augsburg, pak Innsbruck a Landshut. K největšímu rozkvětu platněřství dochází v Evropě začátkem XVI. století. V Norimberku však tomuto rozvoji není příznivá městská rada, nařizující řemeslu nevhodná omezení. Císař a řada dalších zájemců ze šlechtických kruhů se proto obracejí na Augšpurk, kde cech platněřů má dobré možnosti v rámci příznivého městského zřízení, stojícího pod vlivem bohatého obchodního domu Fuggerů. Podobně příznivou situaci měl pak i Innsbruck a Landshut. Tato dvě města byla však pod knížecí stavovskou správou, zatímco ku př. Norimberk byl svobodným říšským městem, kde spíše mohlo k podobným omezením dojít.

Zbývá nyní poukázat na okolnosti, spojené s objednávkou Vratislava z Pernštejna a zodpovědět případně otázku, k jakému účelu si tento přední český velmož zbroj pořizoval. Na tomto místě se však odpověď bude do značné míry pohybovat v oblasti dosti hypotetické. V jednom bodě se nabízí lákavé řešení - je to propůjčení řádu Zlatého rouna, který Vratislav obdržel v Antverpách v lednu roku 1556. Tímto řádem je doplněn jeho erb na Sorgových návrzích č. 33 a 34 z uvedeného roku. Snad tedy k této příležitosti si Vratislav dal zbroj zhotovit. Mimořádné objednávky různých typů zbrojí ke slavnostním i jiným účelům než k boji byly na panovnických dvorech a v nejvyšších šlechtických kruzích běžné. I v našich, poměrně chudých sbírkách zbrojí můžeme podobnou zbroj nalézt. Na státním zámku Konopiště je uložena zbroj pro souboj přes ohradu /č.1015/, jejímž majitelem byl Alderano Cybo,

vévoda z Karary /1552 - 1606/. V roce 1580 se oženil s Marfiscou d'Este a při této příležitosti pravděpodobně souprava vznikla.¹⁹⁾ O konstrukci zbroje mluví i O.Gamber ve své práci o italské zbroji v XVI. století. Doplňuje, že existují pouze čtyři renesanční zbrojnice v Evropě, kde jsou uložena mistrovská díla italské platněřské školy. Jedna z nich byla v Modeně - ta byla získána větví Habsburg-Este a převezena na Konopiště. Krásným příkladem zbroje zhotovené pro slavnostní příležitost může být i zbroj tzv. soupravy "skřivanni" arcivévody Karla II. Jejím tvůrcem je A. Peffenhauser v Augšpurku. Je uložena ve vídeňské sbírce pod č. A 611. Karel II. ji oblékl při uherské korunovací svého bratra Maxmiliána II. v Bratislavě roku 1563.

Podobně by bylo možno jmenovat celou řadu honosných zbrojí ze sbírek Umělecko-historického muzea ve Vídni, u nichž archivní doklady zaznamenávají vznik právě pro některou ze slavnostních událostí.

Vraťme se však k osobě Vratislava z Pernštejna. V článku o jeho španělské svatbě čteme,²⁰⁾ že "... odjížděl na svou novou italskou cestu ve vysoké dvorské funkci a také v novém drahém odění, které si dal zhotovit u dvorního dodavatele v Augšpurku ..." (v r.1551). Jedná se tedy o zbroj, zhotovenou M. Frauenpreisem podle návrhu Sorgova z roku 1549. Zmínku z uvedeného pojednání je nutno ovšem pochopit tak, že popisovaná zbroj, určená svou konstrukcí pro bojovou hru - klání přes ohradu byla součástí zavazadel Vratislavova průvodu. Jednalo se o soupravu, mohl se tedy v tomto odění po příslušných úpravách, jak již bylo popsáno, účastnit nejen turnaje, ale i dvorních slavností. Rozhodně v ní necestoval, to by i pro fyzicky zdatného muže bylo téměř neuskutečnitelné.

Zmíněná /italská/ cesta Vratislavova souvisí však nejen s jeho dvorskou funkcí, ale i s jeho blízkým vztahem k arcivévodovi Maxmiliánovi. O tom se dozvíme bližší podrobnosti opět ve jmenovaném článku /str. 66./ V květnu roku 1547 bylo totiž rozhodnuto v habsburské rodinné radě, aby se arcivévoda oženil s dcerou Karla V., sestřenicí Marií. Maxmilián odejel tedy do Španělska v červnu roku 1548 a v jeho doprovodu nalézáme i Vratislava z Pernštejna jako "číšníka", ale i jako osobního přítele. Od 19. února r. 1549 byl pak arcivévoda Maxmilián již vyhlášeným příštím českým králem. Lze se tedy oprávněně domnívat, že za těchto okolností se nemohl Vratislav spokojit se zbrojí běžného provedení, nejen jako Maxmiliánův přítel, ale i jako jeho přední úředník, jemuž povinnost velela při různých

dvorských ceremoniích okázale vystupovat. Ale může zde být ještě další okolnost vzniku zbroje /soupravy/, pravděpodobně však již jen umocňující předešlé důvody. V roce 1548 oznámil totiž král Ferdinand I. z Vidně svůj příjezd do Prahy. Přijíždí pak začátkem roku 1549 a zůstává zde až do prosince. Pro toto období neudávají však prameny k naší historii žádné další zvláštní slavnosti, není zmínek o poselstvích, či významných politických akcích.²¹⁾ Zcela jinak je tomu v letech 1556 až 1557. V tomto období byly totiž v Čechách pořádány turnaje, jejichž iniciátorem je arcivévoda Ferdinand Tirolský, český místodržící od roku 1547. Podnětem byl vítězný návrat z tažení proti Turkům, ač význam celého podniku je sporný. Šlo zde více o demonstraci síly Habsburků. Došlo k několika srážkám, hlavní síly tureckého vojska se však neukázaly. Ale přesto si arcivévoda celé tažení velmi chválil, byl to v té době bravurní a riskantní podnik, odvážit se útoku na dosud neporažené turecké vojsko. Arcivévoda si dal zhotovit před tažením novou jezdeckou zbroj ve své pražské platnéřské dílně. Tato zbroj /videňská sbírka č. A 767/ je s největší pravděpodobností dílem Wolfganga Kaisera, činného v Praze v letech 1550 - 1564.²²⁾

Slavnosti a turnaje, které po tažení probíhaly, mohly tedy být důležitým podnětem ke zhotovení Vratislavových zbrojí podle Sorgových návrhů č. 33 a 34. Okolnost udělení řádu Zlatého rouna Vratislavovi v roce 1556 byla již citována.

Konečně je možno zmínit se i o další okolnosti, která Vratislava vázala k Augšpurku, městu výkvětu evropského platnéřství XVI. století. Byl to obchodní dům kupecké rodiny Fuggerů, který zajišťoval Vratislava, hlavně při jeho cestě do Španělska, kdy výpůjčka činila 4 000 kop.²³⁾ Stará augšpurská rodina Fuggerů, vzešlá ze zcela malých poměrů, byla později povznesena až do šlechtického stavu. V XV. století se rozštěpila na dvě větve a zakladatelem hlavní linie se stal Antonín Fugger /1493 - 1560/, který svou věrností ke katolictví si získal trvalou přízeň císaře Karla V.

O osobě Vratislavově, jeho podnikání a zálibách byla již zmínka. Dále vylíčené okolnosti, které jeho životní dráhu provázely, v mnohém jeho činy zdůvodňují. Patří sem i starost o získání nákladných zbrojí. Zda se však mohl jiným způsobem s ekonomickými otázkami svého podnikání vyrovnat je obsahem pojednání našich historiků, zabývajících se perněštejským obdobím.

Poznámky:

1) Podrobně se zabývá dějinami rodu Pernštejnů vídeňská badatelka Charlotte Fritz, členka heraldicko-genealogické společnosti ADLER ve Vidni. Nejnovější populární shrnutí perněštejské problematiky viz G.Kadlec - J.Kotyk, Pernštejnové, Heraldika a genealogie 1990, XXIII/4, s.181-224.

2) Nejnověji viz F.Šebek a kol., Dějiny Pardubic I, Pardubice 1990.

3) Vilém /1435 - 1521/, nejznamenitější z Pernštejnů, byl vynikajícím hospodářem a moudrým politikem jagellonské doby. Zastával během svého života několik nejvyšších zemských úřadů v Čechách a na Moravě, byl i nejvyšším královským hofmistrem. Ve své době byl nejbohatším českým velmožem. Ke konci života se usadil v Pardubicích a moravské statky postoupil svému synovi Janovi, zvanému Bohatý, který se stal zemským hejtmanem moravským. Bratr Janův, Vojtěch z Pernštejna /1490 - 1534/, od roku 1514 po otci nejvyšší hofmistr království českého, byl velkým příznivcem Pardubic. Zdejší zámek dal vyzdobit cennými renesančními malbami. Po smrti krále Ludvíka u Moháče v roce 1626 uvažovala část české stavovské obce o Vojtěchovi jako o jednom z možných kandidátů na český trůn. S této kandidatury sešlo, ale při volbě krále Ferdinanda zůstal Vojtěch z Pernštejna jedním z nejvážnějších činitelů.

4) Růžička, J. - Fritz, Ch., Španělský sňatek Vratislava z Pernštejna 1555, Sborník prací východočeských archivů 3, 1975, str. 63; Růžička, J., Italská cesta Jaroslava z Pernštejna roku 1559, Sborník prací východočeských archivů 4, 1978.

5) Řád Zlatého rouna patří mezi nejstarší a nejváženější ze světských řádů vůbec. Byl založen Filipem III., vévodou burgundským r. 1429. Byl udělován za nejvyšší zásluhy o stát a za bezúhonné šlechtictví.

6) C.Beneš, Zbroj z náhrobku Vojtěcha z Pernštejna, Zpravodaj KMVČ, IV-4, 1977, str.94 a n.

7) Kniha návrhů výzdoby augšpurského mistra - leptače Jörga Sorga ml. Uložena v zámecké knihovně ve Stuttgartu /cod. milit. 24/.

8) Reitzenstein, A. von: Die beide J.Sorg. V: Waffen und Kostümkunde 1966, str. 81 a n., München 1966.

9) O spolupráci obou umělců v.: Münchner Jahrbuch der bildenden Kunst, XIII, 1962, str. 163.

10) Reitzenstein, A. von: Der Waffenschmied, str. 70. München 1964

11) Staré německé klání /něm. Gestech/ byl sportovní souboj dvou jezdců s tupým kopím na volné dráze. Použité odění bylo zcela zvláštní konstrukce, velmi těžké a určené pouze pro tento druh boje. Staré velšské klání vyžadovalo zbroj podobné konstrukce, navíc oba protivníky odděloval nízký plátek. Nové velšské klání přes ohradu /něm. Plankengestech/ předpisuje boj stejným způsobem, ale ve zbroji zcela nové a odlišné konstrukce, která vznikla další obměnou zbroje pro klání /něm. Stechküriss/, vzniklé zesílením a výměnou částí jezdecké zbroje /něm. Küriss/. Tento druh souboje vzniká ze starého velšského klání až po smrti Maxmiliána I. /1519/. K této problematice nejnověji C.Beneš, Vývoj ochranné zbroje, Muzejní a vlastivědná práce 28, 1990, s.207-226; 29, 1991, s.13-24 (pokračování v tisku).

12) Reitzenstein, A. von: Der Waffenschmied, tab. I.

13) Směr uměleckého vývoje v období mezi renesancí a barokem, cca. 1530 - 1600. Projevil se hlavně v malířství a sochařství. Jeho díla jsou příznačná subjektivním a exaltovanostem. Hlavními představiteli byli El Greko a G. da Bologna.

Ctirad BENEŠ

ZUSAMMENFASSUNG

Vratislav von Pernštejn, der Herrliche genannt (1530-82), der Angehörige eines der reichsten und auch bedeutendsten adeligen Geschlechter in Böhmen, war Gesandter des böhmischen Königs bei verschiedenen europäischen Höfen, vor allem in Spanien. Er wurde später zum geheimen Rat des Kaisers und höchsten Stallmeister der Kaiser Ferdinand I., Maximilian II. und Rudolf II. Im Jahre 1567 wurde er zum höchsten böhmischen Kanzler genannt. Für seine freigebige Unterstützung der Wissenschaft und Kunst erwarb er seinen Ruhm, aber gleichzeitig brachte er allmählich seinen Familienbesitz insofern in Schulden, daß seine Söhne gezwungen waren, nicht nur die Liegenschaften, sondern auch Kulturdenkmäler zu verkaufen. Auf diese Weise kamen seltene Gewehre und Rüstungen, die Vratislav im Besitz hatte, über die Grenze unserer Länder. In den tschechoslowakischen Sammlungen, soweit bisher bekannt ist, blieb in dieser Richtung nichts aufbewahrt. Man kann jedoch wertvolle Angaben über die Schöpfer seiner Rüstungen finden. Die Aufzeichnungen dieser Rüstungen mit entsprechenden Notizen sind Bestandteil eines Buches der Verzierungsentwürfe, deren Autor Jörg Sorg der jüngere ist, anscheinend der beste Rüstungssetzer in Augsburg im XVI. Jahrhundert. Seine Entwürfe waren für die wichtigsten Plattner in Europa bestimmt - nennen wir z. B. M. Frauenpreis, D. Helmschmied oder A. Peffenhauser. Sie arbeiteten alle vorwiegend für den Kaiserhof. Für Vratislav von Pernštejn entwarf Sorg die Verzierung für drei Rüstungen. Im Jahre 1549 war das die

14) Černá zubří hlava s houzí v chrípích na stříbrném (později v 16. století zlatém) štítě. Na přílbě též zubří hlava s krkem. Krydla černá a stříbrná (při zlatém štítě zlatá).

15) Slohový proud v evropské kultuře různých období, usilující o dokonalou formu, vlastní klasickému umění antiky. Období "klasické" ve tvorbě evropských zbrojí zahrnuje zhruba léta 1500 - 1530. Nastupující renesanční směr však je zcela samostatným výtvorem a nikdy znovuzrozením antiky.

16) Pochází z augšpurské platnéřské rodiny Helmschmiedů /rodinné jméno Colman, Kolman/. Z nich známými jsou Lorenz - platněř Maxmiliána I. /zemřel r. 1516/, jeho vnuk Kolman /1471 - 1532/ a syn Kolmanův Desiderius /1513 - 1575/. Ten pracuje i pro španělský dvůr a zakončuje tradici rodiny.

17) Umělecký směr vyznačující etapu vývoje mezi renesancí a barokem /přibližně léta 1530 - 1600/. V manýrismu se odráží krize humanistické kultury renesance. Jeho díla jsou příznačná, jak již bylo řečeno, především subjektivismem. Dále protažením a šroubovitostí linií v sochařských dílech. K otázce uměleckých směrů Kolmanů viz: Gamber, O.: Der italienische Harnisch im 16. Jahrhundert, Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen in Wien, 1958 a Gamber, O.: Kolman Helmschmied, Ferdinand I. und das Thunische Skizzenbuch. V: Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen in Wien, 1975.

18) Karel V. z rodu Habsburků /1500 - 1558/, říj.-něm. císař 1519 - 1555. Dědictvím řady území v Evropě a zámořských kolonií Španělska založil světovou moc Habsburků.

19) Za údaje k této zbroji vděčím osobně Dr. O. Gamberovi.

20) Růžička, J. - Fritz, Ch., Španělský snátek, str. 66. Též viz J. Pánek, Výprava české šlechty do Itálie v letech 1551-1552, Monographia Historica Bohemica 2, Praha 1987.

21) Tomek V. V.: Dějiny města Prahy díl XII., str. 18, 29. Praha 1864

22) Gamber, O.: Die Kriegsrüstungen Erzherzog Ferdinands II. aus der prager Hofplattnerie, Jahrbuch der Kunsthistorischen Sammlungen in Wien, 1972, str. 149.

23) Sakař J.: Dějiny Pardubic I. Pardubice 1920, str. 79.

(pozn. red: tato studie vznikla pro nerealizovaný sborník "Pardubicko 2" v roce 1985)

Turnierrüstung (der Autor davon ist der Plattner M. Frauenpreis), 1556 zeichnete Sorg die Verzierung für zwei andere Rüstungen, die von W. Neumer für Vratislav geschaffen wurden.

Aus den Beschreibungen der Entwürfe von J. Sorg und aus den Namen der Plattner geht hervor, daß Vratislav von Pernštejn sich auf die Meister mit berühmtesten Namen wandte, was unter anderem ihr Kundenkreis (mit Maximilian II. an der Spitze) auch bestätigt.

Sehr interessant sind auch die Umstände - Anlässe zur Entstehung von Rüstungen des Herrn Vratislav. Ein höchstwahrscheinliches Moment für die Entstehung der Rüstungen für das neue welsche Gestech und Fusskampf (in den Rüstungsentwürfen ist das Pernštejner Wappen, ergänzt durch den Orden des Goldenen Vlieses) ist die Verleihung dieses Ordens an Vratislav in Antwerpen im Jahre 1556. Anlässlich ähnlicher bedeutender Ereignisse wurden prunkvolle Rüstungen gewöhnlich hergestellt. Aber zu ihrer Entstehung konnten auch die nach dem Jahr 1556 und 1557 in Böhmen veranstalteten Turniere nach dem erfolgreichen Zug gegen die Türken beitragen.

Die Entstehung der für Turniere bestimmten Rüstung Vratislavs kann mit seiner Freundschaftsbeziehung zum Erzherzog Maximilian und damit verbundenen Notwendigkeit zusammenhängen, bei diplomatischen, durch diese Beziehung vorbestimmten Gelegenheiten, auch eine entsprechende Ausstattung, vor allem eine prunkvolle Turnierrüstung, zu besitzen.

Letztendlich ist es nötig, auf die Umstände der Entstehung Vratislavs Rüstungen gerade in Augsburg aufmerksam zu machen. In dieser Stadt siedelte auch die Händlerfamilie Fugger, von der Vratislav bei seiner Spanien-Reise finanziell unterstützt wurde.